

ΕΠΙ ΜΙΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΤΟΥ ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΥ Β΄ ΠΡΟΣ ΙΩΑΝΝΗΝ ΔΟΥΚΑΝ ΒΑΤΑΤΖΗΝ

Εἰς τὴν κλασσικὴν τοῦ *Historia diplomatica Friderici II*¹, ὁ Huillard-Bréholles ἐδημοσίευσε πρῶτος ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 305 κώδικος τῆς ἄλλοτε Αὐτοκρατορικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βιέννης τοῦ γνωστοῦ ὡς *Codex Philologus*, φύλλ. 102^β, μίαν ἐπιστολὴν τοῦ αὐτοκράτορος Φρειδερίκου Β' τοῦ Hohenstaufen πρὸς τὸν αὐτοκράτορα «τῆς Ἑλλάδος» Ἰωάννην Δούκαν Βατάτζην, ἐδρεύοντα εἰς τὴν Νίκαιαν. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη παρέμεινε, καθ' ὅσον γνωρίζω, μέχρι σήμερον ἀσχολιστος, ἂν καὶ δὲν στερεῖται ἐνδιαφέροντος γενικωτέρου. Εἰς αὐτὴν, γεγραμμένην, ἀντιθέτως πρὸς τὰς ὑπὸ τοῦ Wolff δημοσιευθείσας τέσσαρας ἑλληνικὰς ἐπιστολάς τοῦ Φρειδερίκου Β', εἰς τὴν λατινικὴν, ὁ «Ῥωμοῖος αὐτοκράτωρ γερμανικῆς ἐθνότητος» ἐκφράζει δριμύτατα παράπονα ἐναντίον τοῦ Ἰωάννου Δούκα Βατάτζη, τὸν ὁποῖον μέμφεται μετ' ὀξύτητος διὰ τὴν μὴ τήρησιν τῶν ἐκ τῶν ὑπαρχουσῶν μεταξὺ τῶν φιλικῶν σχέσεων ἀπορρευουσῶν πολιτικῶν ὑποχρεώσεων, καταλήγει δὲ προτρέπων τὸν «ἀδελφόν» ὅπως, ἀπεκδυόμενος τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον καὶ περιβαλλόμενος τὸν νέον, ἐπανεέλθῃ εἰς τὴν παλαιὰν φιλίαν, ἣ ὁποία ἦτο εἰς ἀμφοτέρους συμφέρουσα.

Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην δὲν ἔχει λάβει εἰδικῶς ὑπ' ὄψει οὔτε ὁ κυριώτερος τῶν ἱστορικῶν τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας αἰμίμητος Μηλιαράκης, ὁ ὁποῖος δητῶς ἄλλως τε καὶ τονίζει² ὅτι τὸ μνημειῶδες ἔργον τοῦ Huillard-Bréholles ὑπῆρξεν εἰς αὐτόν, γράφοντα ἐν Ἀθήναις, ἀρρόσιτον, οὔτε ἄλλος τις ἐκ τῶν εἰδικῶς μὲ τὴν βιογραφίαν τοῦ Φρειδερίκου Β' ἢ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ ἀσχοληθέντων ἐν τῇ Δύσει συγγραφέων³. Ἐπὶ πλέον δὲ αὐτὸς οὔτος ὁ Huillard-Bréholles, ὁ ὁποῖος εἰς τὸν πρῶτον ὀγκωδέστατον, ὡς γνωστόν, τόμον τοῦ μνημονευθέντος ἔργου, τοῦ ὁποίου καὶ ἀποτελεῖ οὔτος τὴν εἰσαγωγὴν, παρέχει τὴν διὰ τὴν ἐποχὴν του ὅσον τὸ δυνατόν πληρεστέραν καὶ ἀκριβεστέραν βιογραφίαν τοῦ μεγάλου καὶ πραγματικῶς θρυλικοῦ⁴ Γερμανοῦ ἡγεμόνος,

¹ Τόμος VI, μέρος Β', σ. 921 ἔξ.

² Ἱστορία τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας καὶ τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου, σ. 329 σημ. 1.

³ Οὔτω π. χ. ἡ Alice Gardner, εἰς τὸ ἄλλως ἐξαιρετὸν ἔργον της *The Lascarids of Nicaea*, London (1912) ἀφιερώνει εἰς τὴν ἐν λόγῳ ἐπιστολὴν οὔτε ἡμίσειαν γραμμὴν ἐν ὑποσημειώσει τῆς σ. 171, ἀναφερομένη ἄλλως τε ἀπλῶς εἰς τὸν Huillard-Bréholles.

⁴ Εἶναι γνωστὴ ἢ παρὰ τοῖς Γερμανοῖς κρατοῦσα λαϊκὴ παράδοσις περὶ ἐπανελεύσεως εἰς τὸν κόσμον τοῦ αὐτοκράτορος Φρειδερίκου Β'.

οὐδεμίαν μνειάν κάμνει εἰδικῶς ἐν σχέσει μὲ τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, τὴν ὁποίαν, οὕτως εἰπεῖν, παραβλέπει. Ἀντιθέτως καὶ παρὰ τοῦ Huillard-Bréholles καὶ παρὰ τῶν ἄλλων ὅσοι ἠσχολήθησαν μὲ τὰς σχέσεις τοῦ Φρειδερίκου Β΄ πρὸς τοὺς Ἑλληνας ἐν Ἀνατολῇ ἡγεμόνας, ἐκτενῆς γίνεται λόγος περὶ τῶν τεσσάρων τοῦ αὐτοκράτορος τούτου ἐν ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἐπιστολῶν, ἐκ τῶν ὁποίων τρεῖς μὲν ἀπευθύνονται πρὸς τὸν Ἰωάννην Δούκαν Βατάτζην, μία δὲ πρὸς τὸν δεσπότην «τῆς Ἑλλάδος» Μιχαὴλ Β΄ Δούκαν Ἄγγελον¹.

Δημοσιεύων τὸ πρῶτον τὴν ἐν λόγῳ ἐπιστολήν, τῆς ὁποίας τὸ κείμενον καὶ διορθοῖ εἰς σημεῖα τινὰ ἀποκαθιστῶν αὐτὸ ὥστε ν' ἀποδίδεται ἢ κατὰ τὴν ἀντίληψίν του ἀκριβῆς ἔννοια, ὁ Huillard-Bréholles παρατηρεῖ ὅτι εἰς τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς δὲν ἐμπεριέχονται στοιχεῖα δυνάμενα νὰ χρησιμεύσουν ὡς βάσις θετικῆ ἢ ἔστω καὶ ὡς ἔνδειξις διὰ τὴν χρονολόγησιν αὐτῆς². Ἐχων ὑπ' ὄψει τὰ παρὰ τοῦ Raynaldus ἐν Annales Ecclesiastici ἐκτιθέμενα, ἀρκεῖται νὰ ὑπενθυμίσῃ ὅτι κατ' Ἰούνιον τοῦ 1247 ὁ ἄσπονδος τοῦ Φρειδερίκου ἐχθρὸς πάπας Ἰννοκέντιος ὁ Δ΄ εἶχεν ἀποστείλει εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἀνατολὴν καὶ διῆ εἰς τὴν ἐπέχουσαν θέσιν βασιλευούσης Νίκαιαν τὸν λόγιον μοναχὸν Λαυρέντιον³ μὲ τὸν σκοπὸν ὅπως οὗτος ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν πρὸς τοὺς ἐν Νικαίᾳ ἐκκλησιαστικούς καὶ πολιτικούς ἄρχοντας καὶ προϊσταμένους σχετικῶς μὲ τὸ ζήτημα, πάντοτε περιμάχητον διὰ τὴν Δύσιν, τοῦ καθορισμοῦ καὶ τῆς διαλύσεως τῶν διαφορῶν, αἱ ὁποῖαι παρενεβάλλοντο ὡς ἐμπόδια εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς Χριστιανικῆς ἐνότητος καὶ δογματικῆς εἰρήνης. Ὡς εἶναι γνωστόν, ἡ τοιαύτη ἀποστολὴ τῶν παπικῶν ἀποκρισίων, πρὸς τὴν ὁποίαν ὁ Ἰωάννης Δούκας Βατάτζης, εἰς πολιτικὰ προφανῶς ἀποβλέπων ὄφελήματα, δὲν ἦτο ξένος, καὶ αἱ ἐπακολουθήσασαι ἐν Νικαίᾳ εἰς φιλικὸν καὶ ἑκατέρωθεν διαλλακτικὸν τόνον συζητήσεις δυσηρέστησαν μεγάλως τὸν Φρειδερίκον Β΄, τοῦ ὁποίου αἱ μετὰ τοῦ ἄκρου τῆς Ῥώμης ἀρχιερέως σχέσεις, ἕξ ἀρχῆς σχεδὸν τεταμέναι, εἶχον τότε ὅλως ἐξαιρετικῶς ὀξυνθῆ.

Καὶ ἀπέτυχον μὲν τότε αἱ καταβληθεῖσαι προσπάθειαι ἀποκαταστάσεως τῆς Χριστιανικῆς ἐνότητος, ἔμελλον ὅμως νὰ καταβληθοῦν νέαι βραδύτερον μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι αἱ νέαι διαπραγματεύσεις θ' ἀπέληγον αὐτὴν τὴν φορὰν εἰς τὴν ἀποκατάστασιν φιλικῶν μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν σχέσεων. Καὶ αἱ νέαι μὲν προσπάθειαι δὲν ἀπέληξαν οὐδ' αὐταὶ εἰς κανὲν ἀποτέλεσμα, ἐχρησίμευσαν ὅμως ὡς ἀφορμὴ εἰς τὸν εἰς τὰς δυσμὰς ἤδη τοῦ βίου του εὐρισκό-

¹ Δημοσιευθεῖσαι τὸ πρῶτον παρὰ τοῦ Gustav Wolff ἀνεδημοσιεύθησαν παρὰ Miklosich et Müller, Acta et diplomata graeca medii aevi, τόμ. III, σ. 69 ἔξ. καί, βραδύτερον, μετὰ μεγαλυτέρας ἐπιμελείας παρὰ N. Festa ἐν Archivio storico (1894). Μετάφρασιν αὐτῶν εἰς τὴν λατινικὴν μὲ προσπάθειαν τοῦ μεταφράστου ὅπως προσαρμόσῃ τὸ κείμενον εἰς τὸ ὕψος τῶν ἐκ τῆς αὐτοκρατορικῆς καγκελλαρίας ἐξερχομένων ἔγγράφων παρέχει ἡμῖν ὁ Huillard-Bréholles, Ἐνθ' ἄν., τόμ. VI, μέρος Α΄.

² Ἐνθ' ἄν., τόμ. VI, μέρος Β΄, σ. 921 σημ. α.

³ Raynaldus, Annales Ecclesiastici, ad ann. 1247, §§ XXX, XXXI ἔξ.

μενον «Ρωμαϊον» αυτοκράτορα διὰ ν' ἀποστείλῃ πρὸς τὸν Ἰωάννην Δούκαν Βατάτζην δριμυτάτην ἐπιστολήν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐμφανίζεται μὲν ὁ πάπας ὡς ἄσπονδος τῶν Ἑλλήνων ἐχθρός, διαρκῶς καὶ καθ' ἡμέραν ἀναθεματίζων αὐτούς, ἐξαιρεται δ' ἐν ἀντιθέσει ἡ ὀρθοδοξία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

Τούτων τεθέντων, τὸ προκείμενον ζήτημα τίθεται ὡς ἀκολούθως: Εἰς ποίαν ἐποχὴν πρέπει ν' ἀναγάγωμεν τὴν ἄνευ ἄλλης τινὸς χρονολογικῆς ἐνδείξεως δημοσιευομένην παρὰ Huillard - Bréholles ἐπιστολήν; καὶ δῆ, μᾶλλον συγκεκριμένως, πρόκειται περὶ ἐπιστολῆς ἀπευθυνθείσης κατὰ τὸ 1247 ἢ κατὰ τὸ 1250;

Φρονοῦμεν ὅτι οὔτε τὸ 1247 οὔτε τὸ 1250 δύναται νὰ θεωρηθῶν ὡς χρονολογία τῆς ἐν λόγῳ ἐπιστολῆς. Τὸ ὅτι αἱ ἄλλαι ἐπιστολαὶ τοῦ Φρειδερίκου Β' πρὸς Ἑλληνας ἡγεμόνας, τοῦλάχιστον αἱ διασωζόμεναι, ἐγράφησαν ἑλληνιστὶ δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βᾶσις ἀφ' ἧς νὰ ὀρμηθῶμεν, ἀφοῦ καὶ τῆς προκειμένης ἐπιστολῆς εἶναι δυνατόν νὰ ὑπῆρχε καὶ ἑλληνικὸν κείμενον, τὸ ὁποῖον νὰ ἀπωλέσθῃ. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δύναται νὰ χρησιμεύσῃ εἰς ἡμᾶς ὡς στήριγμα θετικώτερον εἶναι κυρίως τὸ ὕψος τῆς ἐπιστολῆς ταύτης, μελετώμενον ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ ὕψος τῶν ἄλλων, γνωστῶν ὡς ἐκ τοῦ 1250 προερχομένων, ἐπιστολῶν τοῦ Φρειδερίκου πρὸς τὸν Βατάτζην.

Εἰς ταύτας, γραφεῖσας μετὰ τὸν κατὰ τὸ 1244 συναφθέντα γάμον τοῦ Ἰωάννου Δούκα Βατάτζη μετὰ τῆς Κωνσταντίας—παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς Ἄννης—θυγατρὸς τοῦ Φρειδερίκου Β' καὶ τῆς εὐγενοῦς Ἰταλίδος Bianca Lanpica, ὁ Ἰωάννης Δούκας Βατάτζης, «αὐτοκράτωρ τῶν Ἑλλήνων», χαρακτηρίζεται ὡς «περιπόθητος γαμβρός» ἢ ἄλλως ὡς συγγενῆς καὶ κηδεστής τοῦ δικτικοῦ αυτοκράτορος¹. Στηριζόμενοι εἰς τὴν παρατήρησιν ταύτην, ἀγόμεθα φυσικῶς νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἡ περὶ ἧς ἐνταῦθα λόγος ἀχρονολόγητος ἐπιστολή, οὐδεμίαν ποιουμένη μνείαν τῶν συγγενικῶν σχέσεων τῶν δύο αὐτο-

¹ Οὕτω παρὰ Wolff, Vier griechische Briefe κλπ. σ. 26, Miklosich et Müller, Ἔνθ' ἄν., III 69 (καὶ Huillard - Bréholles, Ἔνθ' ἄν., VI, II, 791, ἐν ἀποδόσει εἰς τὸ λατινικόν), ἐν ἐπιστολῇ πρὸς Βατάτζην: Ἰωάννη... τῷ πεφιλημένῳ Γραικῶν βασιλεῖ, τῷ Δούκῃ, περιποθῆτῳ γαμβρῷ αὐτοῦ· ὡσαύτως Wolff, Ἔνθ' ἄν., σ. 22, Miklosich et Müller, ἔνθ' ἄν. III 69 (καὶ Huillard - Bréholles, Ἔνθ' ἄν. IV, II, 760, ἐν ἀποδόσει εἰς τὸ λατινικόν), ἐν ἐπιστολῇ πρὸς Μιχαήλ Β' Δούκαν Ἀγγελοῦ: ὁ περιπόθητος γαμβρός ἡμῶν ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης· ἐπίσης Wolff, Ἔνθ' ἄν. σ. 38, Miklosich et Müller, ἔνθ' ἄν. III, 74 (καὶ Huillard - Bréholles, Ἔνθ' ἄν. VI, II, 775 ἐν ἀποδόσει εἰς τὸ λατινικόν), ἐν ἐπιστολῇ πρὸς Βατάτζην: ἵνα κατὰ τὸ εἰωθὸς ζιζάνια σπείρωσιν ἀναμεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ... Βούλεται καὶ ἡ αἰθριότης ἡμῶν πατρικῷ τρόπῳ τὴν υἱικήν σου ἐλέγχειν διάθεσιν, κλπ. Ὁμοίως εἰς ἐπιστολήν, ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου 1250, ἀπευθυνομένην πρὸς τινὰ capitaneus, ὁ Φρειδερίκος Β' γράφει ὡς ἑξῆς: Nuper etiam ad roborandas melius vires nostras, Calojohannes, illustris imperator Graecorum, dilectus gener noster, magnam nobis quantitatem archeriorum et gentis alterius destinavit. Huillard - Bréholles, Ἔνθ' ἄν., VI, II 762.

κρατόρων, ἐγρᾶφη πρὸ τοῦ 1244¹, τῆς χρονολογίας ταύτης θεωρουμένης ὡς *terminus ante quem* διὰ τὴν χρονολογίαν αὐτῆς.

Εἰς τὸ ἐν τέλει τῆς παρούσης πραγματείας παρατιθέμενον κείμενον τῆς ἐπιστολῆς βλέπει τις ὅτι ὁ Ἰωάννης Δούκας Βατάτζης ἀναφέρεται διαρκῶς ὡς «ἀδελφός»², ὡς τότε καὶ μεταγενέστερον προσωνομαζόντο οἱ ἡγεμόνες εἰς τὰς πρὸς ἀλλήλους ἐπιστολάς των καὶ προσφωνήσεις. Οὕτω π.χ. Huillard-Bréholles, ἔνθ' ἂν., VI, II, 921: *cum in instantia fratris inhereat*, αὐτ. 922: *suntne ista insignia quae requiruntur in fratribus?* αὐτ.: *recogita ergo, frater, et pensa quod feceris*, αὐτ.: *si de fratris amplexu sine justa*

¹ Ἡ χρονολογία αὕτη ὡς χρονολογία τοῦ γάμου ἐπιβεβαιοῦται καὶ ὑπὸ δυτικῶν χρονογράφων, ἰδίως παρὰ τοῦ Matthieu Paris, τοῦ ὁποίου τὴν Grande Chronique ἐξέδωκε καὶ μετέφρασεν ὁ Huillard-Bréholles. Ὁ Matthieu Paris, ἐν σ. 418 καὶ 431 τῆς ὡς ἄνω ἐκδόσεως, κάμνει μνείαν τοῦ γάμου τοῦ Βατάτζη μετὰ τῆς Κωνσταντίας καὶ τῆς ἐπακολουθησάσης ἀνακωχῆς (*treuga, treuge*) μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας καὶ τοῦ Βαλδουίνου Β', ἀμφοτέρων γεγονότων λαβόντων ὑπόστασιν περὶ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 1244. Ἐν σχέσει πρὸς τὸν γάμον τοῦτον ὁ Ἰταλὸς Affo, εἰς τὴν μικρὰν ἐργασίαν του *Vita di fratre Elia*, Πάρμα 1783, λέγει ὅτι ὁ μοναχὸς Ἡλίας εἶχεν ἀποσταλῆ εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὅπως διαπραγματευθῆ τὰ τοῦ γάμου τῆς νόθου κόρης τοῦ Φρειδερίκου Β' μετὰ τοῦ Βατάτζη καὶ ὅτι ταῦτοχρόνως διεπραγματεύθη οὗτος τὰ τῆς συνάψεως ἀνακωχῆς μεταξὺ Βατάτζη καὶ Βαλδουίνου Β'. Ὁ Affo παραπέμπει ἐν προκειμένῳ εἰς τὸν Paris, ὁ ὁποῖος ὁμως οὐδαμοῦ, καθ' ὅσον ἀντελήφθη, ἀναφέρει τι περὶ τοῦ ἐν λόγῳ μοναχοῦ. Ὅτι ὁμοῦς ὁ μοναχὸς Ἡλίας περὶ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐστάλη εἰς τὴν Ἀνατολὴν παρὰ τοῦ Φρειδερίκου, συναινοῦντος καὶ τοῦ πάπα (ἐκ τοῦ ὁποίου θὰ προῦληθεν ἀσφαλῶς καὶ ἡ πρωτοβουλία συνάψεως ἀνακωχῆς ὑπὲρ τοῦ ἐν ἀμηχανίαις κόλλαις Βαλδουίνου Β'), δεικνύται ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ Φρειδερίκου πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Κύπρου. Εἰς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, γραφεῖσαν περὶ τὰ τέλη τοῦ 1243, ὁ αὐτοκράτωρ συνιστᾷ θερμότεα τὸν μοναχὸν Ἡλίαν, κατευθυνόμενον εἰς Ἀνατολὴν μὲ ἐιδιχὴν ἀποστολὴν πρβ. Huillard-Bréholles, ἔνθ' ἂν., VI, I 147 ἐξ. Ὁ μοναχὸς Ἡλίας χαρακτηρίζεται παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος ὡς *providens vir, dilectus familiaris et fidelis noster*· ὅτι δ' εἶχεν ὄντως λίαν σοβαρὰν ἀποστολὴν δεικνύται ἐκ τοῦ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ λεγομένου: *pro quibusdam arduis Excellentiae nostrae servitiis, in quorum executione personam ejus utilem et necessariam fore censuimus*. Πβ. καὶ τὴν παρὰ Lempp γραφεῖσαν βιογραφίαν τοῦ μοναχοῦ Elia da Cortona, ἐκπεσότος ἀρχηγοῦ τῶν Φραγκισκανῶν.

² Παρατηρητέον ὅτι ὁ Ἰωάννης Δούκας Βατάτζης δὲν ἀναφέρεται κἄν ὡς *Graecorum imperator*, ἀλλ' ἀπλῶς καὶ ἀορίστως ὡς *Vatadius Graeciae*, etc. Τοῦτο μᾶς ἐνθυμίζει τὸ ἐν ἐπιστολαῖς τοῦ πάπα ἢ τοῦ Φρειδερίκου Β' πρὸς τοὺς δεσπότας Μιχαὴλ Α' καὶ Μιχαὴλ Β' τοὺς Ἀγγέλους ἀπαντῶν ἀνάλογον: *Cumaniano ἢ Cumano Romaniae*, ἔνθα συμπληρωτέον *despotus, princeps* ἢ τι ἀνάλογον. Καθ' ἣν λοιπὸν ἐποχὴν ἐγρᾶφη ἡ ἐν τῷ κειμένῳ σχολιαζομένη ἐπιστολή, ἡ ἐν Πατέρμῳ αὐτοκρατορικῇ καγκελλαρίᾳ δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀποφασίσει περὶ τοῦ εἰς τὸν Βατάτζην ἀπονεμητέου τίτλου, δι' ὃ καὶ ἐτέθη τὸ ἄδριστην *Graeciae*, etc. Βραδύτερον, καὶ πιθανώτατα εὐθύς μετὰ τὴν συντέλειαν τῆς κηδεστίας, ὁ Βατάτζης ἀνεγνωρισθῆ οὐχὶ μὲν ποτε αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων, ὡς ὁ ἴδιος ἀπεκάλει ἑαυτὸν καὶ ὑπέγραφεν, ἀλλ' ὡς βασιλεὺς Γραικῶν. Ὅπως δὲ ποτε, ἀπὸ σκοποῦ δὲν προσδιορίζεται ἐν τῷ τίτλῳ τῆς προκειμένης ἐπιστολῆς ἡ πρὸς τὴν «Ἑλλάδα» ἀκριβὴς ἡγεμονικὴ σχέσις τοῦ Βατάτζη.

causa sinum discutere civile vel utile videatur, ubi fratris praesertim incorrupta serenitas ex amoris odore, quem caritas in fratrem inseruit, αὐτ.: cum per ingratitudeis vicium in fratrem peccaveris. Εἰς τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴν γίνεται ἔπειτα διαρκῶς λόγος περὶ τῶν δύο ἡγεμόνων ὡς φίλων, οὐχὶ δὲ καὶ ὡς συγγενῶν. Οὕτω Huillard-Bréholles, ἐνθ' ἄν. σ. 921: quod amicorum puritas fiducia sumat exemplum, αὐτ. σ. 922: si amicus inimico (κατὰ τὴν διόρθωσιν τοῦ ἐκδότος) loquitur, αὐτ. σ. 922: suntne ista mysteria quae puritas exigit in amicos? αὐτ. σ. 922: cogita si gerere sic cum amico te decuit. Οὐδὲ ἄπαξ δὲ γίνεται ἔστω καὶ νύξιν ἀπλῆ περὶ συγγενικοῦ δεσμοῦ μεταξὺ τῶν δύο αὐτοκρατόρων κατὰ τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ἐγράφη ἡ ἐπιστολή, ὑφισταμένου. Καθίσταται ἐκ τούτου δι' ἡμᾶς προφανές ὅτι ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐγράφη ἀναμφισβητήτως πρὶν ἢ συναφθῆ ὁ μετὰ τῆς Κωνσταντίας Hohenstaufen γάμος τοῦ Ἰωάννου Δούκα Βατάτζη.

Καὶ τοῦτο μὲν προκύπτει γενικῶς· εἰδικότερον ὅμως τίθεται πρὸς λύσιν τὸ ζήτημα ἐνὸς ὅσον τὸ δυνατὸν ἀκριβεστέρου προσδιορισμοῦ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἐγράφη ἡ ἐν λόγῳ ἐπιστολή, πάντως πρὸ τοῦ 1244. Παρατηροῦμεν πρὸς τοῦτο ὅτι εἰς τὴν ἐπιστολὴν γίνεται μὲν λόγος περὶ κλονισμοῦ τῶν τέως ὑφισταμένων μεταξὺ τῶν δύο ἡγεμόνων φιλικῶν σχέσεων ἐξ ὑπαιτιότητος τοῦ Βατάτζη, ὁ ὁποῖος δὲν φαίνεται νὰ ἐδικαίωσε τὴν πρὸς αὐτὸν καὶ τοὺς Ἑλληνας ἐξ ἀντιδιαστολῆς πρὸς τὸν πάπαν ἀμέριστον ἐμπιστοσύνην τοῦ Φρειδερίκου Β', δὲν γίνεται ὅμως καμμία ἐξαγγελία ὀριστικῆς διακοπῆς τῶν ἐν λόγῳ φιλικῶν σχέσεων, ἀλλ' ἀπλῶς προτρέπεται αὐστηρῶς ὁ Βατάτζης ὅπως ἀναλογισθῆ κατὰ πόσον ἢ πρὸς τὸν γερμανὸν φίλον του ἐπιδειχθεῖσα συμπεριφορὰ ὑπῆρξεν ἢ καλυτέρα καὶ νὰ ἐπανεύρῃ καὶ ἀναλάβῃ τὸ παλαιὸν καὶ χρηστὸν ἦθος, ἐπανερχόμενος εἰς τὸν ἀδελφικὸν κόλπον, κλπ. Εἶναι προφανές ἐκ τοῦ κειμένου τῆς ἐπιστολῆς ὅτι ὁ Βατάτζης ἠτοιμάζετο τότε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν φιλίαν τοῦ Φρειδερίκου, τρεπόμενος πρὸς τὸ στρατόπεδον τῶν ἐχθρῶν του. Οἱ γνωρίζοντες τὴν ἱστορίαν τοῦ Φρειδερίκου Β' δὲν θὰ δυσκολευθοῦν καθόλου ν' ἀναγνωρίσουν εἰς τοὺς ἐχθροὺς τούτους τὸν πάπαν καὶ τοὺς Γουέλφους. Μεταξὺ τούτων καὶ τοῦ Φρειδερίκου ἡ ἔχθρα ἠπῆρξε διαρκῆς, ἀκοίμητος καὶ ἀδυσώπητος. Πραγματικὸς συμβιβασμὸς μεταξὺ τῆς Ἁγίας Ἐδρας καὶ τοῦ γερμανοῦ Φρειδερίκου, ἄρπαγος τοῦ βασιλείου τῆς Σικελίας, φεούδου τοῦ ἁγίου Πέτρου, οὐδέποτε ἐπετεύχθη. Καὶ ὁ μὲν πάπας ἤξιον αἰέποτε παρὰ τοῦ μετὰ τῶν Σαρακηνῶν συναγελαζομένου καὶ συντρώγοντος ἡγεμόνος, τὸν ὁποῖον καὶ βαρεῖαι ἠθικῆς φύσεως ἐβάρυνον κατηγορίαι, ὅπως ὑπακοὴν εὐπειθῶς, ὡς οἱ προκάτοχοι αὐτοῦ Νορμανδοὶ ῥῆγες καὶ ὡς μετὰ ταῦτα Κάρολος Α' ὁ ἀνδεγαυικὸς καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ, εἰς τὰ κελύσματα τοῦ ἄκρου τῆς Ῥώμης ἀρχιερέως, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου καὶ νὰ θεωρῆται ὡς φεουδαρχικῶς ἐξαρτώμενον τὸ βασίλειον τῆς Σικελίας, ὁ δὲ Φρειδερίκος, μόνος «αὐτοκράτωρ τῶν Ῥωμαίων», φύσει ἀτίθαστος καὶ ἀπεχθα-

νόμενος τὸ περιβάλλον τῆς παπικῆς αὐτῆς καὶ τὴν κληροκρατίαν ἐν γένει, ἐπέμενε νὰ πολιτεύηται ἀπολύτως ἐλευθέρως, μιμούμενος κατὰ τοῦτο καὶ ἐγκωμιάζων τὸν παρ' ὧν Ἕλλησι κρατοῦντα ἀπόλυτον μεταξὺ τῆς κοσμικῆς καὶ τῆς πνευματικῆς ἐξουσίας χωρισμόν.

Ἡ ῥιζικὴ αὐτῆ ἀντίθεσις ἀντιλήψεων καὶ διαφωνία μεταξὺ Φρειδερίκου Β΄ καὶ πάπα ἦτο φυσικόν νὰ ὤθησῃ τὸν πρῶτον πρὸς τοὺς Ἕλληνας, γείτονας αὐτοῦ κατ' Ἀνατολάς, ὁμοίως δὲ παρὰ τοῦ πάπα ὡς στασιαστάς καὶ ἀσεβεῖς χαρακτηριζομένους καὶ διαρκῶς, ὅσον καὶ ἀνεπιτυχῶς καὶ ματαίως, καλουμένους ὅπως ὑποταχθοῦν ἄνευ ὄρων εἰς τὴν «μητέρα» Ῥωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν. Πότε ἀκριβῶς καὶ ὑπὸ ποίας συνθήκας ὁ Φρειδερίκος συνέσφιξε καὶ ἀνέπτυξε περαιτέρω εἰδικῶς τοὺς μετὰ τῆς Νικαίας δεσμούς, δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς. Πάντως τοιοῦτό τι φαίνεται ὅτι ἐπετεύχθη ἤδη πρὸ τῆς βασιλείας τοῦ Βατάτζη καὶ δὴ ἐπὶ τῶν χρόνων ἀκόμη τοῦ Θεοδώρου Α΄ Λασκάρεως¹. Εἰς φιλικὰς ὡσαύτως ὁ Φρειδερίκος ἤλθε σχέσεις πρὸς τὸν δεσπότην καὶ κατόπιν αὐτοκράτορα Θεόδωρον Ἄγγελον Δούκαν, τὸν διὰ πολιτικούς λόγους περισσότερο ἀρεσκόμενον εἰς τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ Κομνηνοῦ. Δὲν δυνάμεθα νὰ μακρηγορήσωμεν ἐνταῦθα περὶ τῶν σχέσεων τούτων, περὶ ὧν ἀλλαχοῦ σημειούμεν ἁπλῶς ὅτι ὁ μεγαλεπήβολος Θεόδωρος ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος Ἕλλην ἡγεμὼν ὁ συνάψας συνθήκην φιλίας καὶ συμμαχίας πρὸς τὸν δυτικὸν αὐτοκράτορα καὶ γείτονα. Τὸ μεσολαβῆσαν πρόσωπον ὑπῆρξεν ὁ κόμης παλαιτίνος Κεφαλληνίας Ματθαῖος Ὁρσίνης, γαμβρὸς ἐπ' ἀδελφῆ τοῦ Θεοδώρου Κομνηνοῦ, μεταβὰς ἐπὶ τούτῳ εἰς Ἰταλίαν κατὰ Μάϊον τοῦ 1229 καὶ ἐλθὼν εἰς συνάφειαν πρὸς τὸν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐπανακάμψαντα εἰς τὸ βασίλειον τῆς Σικελίας Φρειδερίκον. Κατ' Ὀκτώβριον τοῦ ἰδίου ἔτους, ὁ αὐτοκράτωρ Θεόδωρος ἀπέστειλεν εἰς τὴν Ἰταλίαν τὸν αὐτὸν κόμητα καὶ γαμβρόν του, κομιστὴν πρὸς Φρειδερίκον πλουσιῶν δώρων, ἐπὶ πλεον δὲ καὶ ἐπὶ κεφαλῆς συμμαχικοῦ στρατοῦ². Ὁ στρατὸς αὐτὸς θὰ προωρίζετο φυσικὰ ἐναντίον τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ, ἦτοι τοῦ πάπα καὶ τῶν Γουέλφων. Δι' ὃ καὶ ἀφώρισεν ὁ ἐπίσκοπος Ῥώμης ἀμφοτέρους τοὺς συμμάχους³.

Ἡ πολιτικὴ, ἐν τούτοις, τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων ἀέναντι τῆς Ἁγίας Ἐδρας δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εἶναι μέχρι τέλους ἀλληλέγγυος πρὸς τὴν τοῦ

¹ Εἰς τὴν φιλίαν τοῦ Φρειδερίκου πρὸς τοὺς προκατόχους τοῦ Βατάτζη ἀναφέρεται προφανῶς τὸ ἐξῆς χωρίον τῆς ἐνταῦθα ἐξεταζομένης ἐπιστολῆς: *Hos forsan vetusta Graecorum et approbata sinceritas de arbore fidei fructus legavit ad posteros, ut tu quem tanquam successor ydoneus stipitem dediscere nescimus, ejusdem legis semitas imiteris.*

² Riccardus de San Germano, ἐν Cronisti κλπ. καὶ παρὰ Muratori, *Rerum Italicarum Scriptores*, VII, σ. 1015: *Tunc quidam comes Maïo de Romania cum nonnullis Graecis militibus ex parte Comniano ad imperatorem cum magnis muneribus nuntius venit.*

³ Du Cange, *Historia Byzantina*, I, 204. Οὗτος παραπέμπει εἰς ἐπιστολὴν 3, 46 Γρηγορίου τοῦ Θ'.

Φρειδερίκου Β'. Οἱ Ἕλληνες ἐπεθύμουν τὴν συνδιαλλαγὴν πρὸς τὸν πάπαν, γνωρίζοντες ὅτι ἡ παπικὴ ἔχθρα ἦτο ἡ κυρία αἰτία τῶν δεινῶν τῶν. Οἱ Ἕλληνες ἡγεμόνες διὰ πολιτικούς λόγους ἦσαν μᾶλλον ὑπὲρ τῆς λεγομένης «ἐνώσεως», ὁ κληρὸς ὅμως καὶ ὁ λαός, γνωρίζοντες καλῶς ὅτι ὑπὸ τὴν λέξιν «ἐνώσις» ἐκρύπτετο ἡ πλήρης ὑποταγὴ καὶ ἐπιθυμοῦντες τὴν διατήρησιν τῆς παλαιᾶς τῶν ἀνεξαρτησίας, ἀφοῦ ἄλλως τε καὶ οὐδὲν ἐδικαίουν τὴν ἀξιοῦμένην ταύτην ὑπεροχὴν τῆς Ῥώμης ἐναντι αὐτῶν, διαρκῶς ἀντέδρων καὶ ἐματαίουν τὰς προσπάθειάς τῶν πολιτικῶν. Ὁπωσδήποτε, ἐὰν ὁ συμβιβασμὸς τοῦ Φρειδερίκου πρὸς τὴν Ῥώμην ἦτο σχεδὸν ἀδύνατος, δὲν ἠδύνατο νὰ λεχθῆ τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τῶν σχέσεων τῆς Ῥώμης πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Τοῦναντίον ὁ πάπας, μὴ ἐπιτυχὸν καὶ μετὰ τὴν βιαίαν κατάλυσιν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς μεγάλης του ἐπιθυμίας νὰ ἐνώσῃ ὑφ' ἑαυτὸν καὶ τὴν κατ' Ἀνατολὰς ἐκκλησίαν, ἐπιθυμῶν δ' ὡσάυτως πάντοτε καὶ τὴν διενέργειαν τῆς σταυροφορίας, ἡ ὁποία θὰ ἐπετύγγανε νὰ στερεώσῃ ὀριστικῶς τὴν χριστιανικὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῶν Ἁγίων Τόπων, δὲν ἀπέστεργε νὰ ἐπιληφθῆ οἰασδήποτε εὐκαιρίας δυναμένης νὰ συντείνῃ εἰς τὴν ἐξάλειψιν τῶν ἐκ τοῦ σχίσματος προερχομένων διενέξεων. Ἦλπιζεν ὁμοίως ὁ πάπας—τοῦλάχιστον ὀρισμένοι πάπαι—ὅτι, ἐξομαλνομένου τοῦ σχίσματος καὶ καταπαύοντος, θὰ ἐπετυγγάνετο νὰ στηριχθῆ καὶ ἡ ἄλλως, ἀθλίως καὶ ἐκ θεμελίων, σαλευομένη ἐν Κωνσταντινουπόλει Λατινικὴ Αὐτοκρατορία.

Ἐκ τοῦ ἄλλου, οἱ ἐν Νικαίᾳ δὲν ἐπεθύμουν ὀλιγώτερον τὴν κατάπαυσιν τοῦ σχίσματος. Εἶναι πιθανὸν ὅτι εἰς τὴν ιδέαν ταύτην ἤχθη ὁ Βατάτζης τὸ πρῶτον μετὰ τὴν σύναψιν συνθήκης φιλίας καὶ συμμαχίας μεταξὺ Θεοδώρου Κομνηνοῦ καὶ Φρειδερίκου Β', ἐπερχομένου, οὕτως εἰπεῖν, ἀντιρρόπου τινὸς εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ Ἠπειρώτου ἀντιπάλου. Μετὰ τὴν πῴωσιν τοῦ Θεοδώρου Κομνηνοῦ, ἡ ιδέα τῆς πρὸς τὸν πάπαν προσεγγίσεως δὲν ἀπῆρσεν, ὡς φαίνεται, εἰς τὸν Βατάτζην, ὑπολογίζοντα, ἀντιθέτως πρὸς τὸν πάπαν, ὅτι ἀπαξ πραγματοποιουμένης, οὕτως ἢ ἄλλως, τῆς περιφήμου «ἐνώσεως», ἡ παπικὴ ἔδρα δὲν θὰ εἶχε κανένα σοβαρὸν λόγον νὰ εὐνοῆ ἰδιαιτέρως τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει Λατίνους, ἀφοῦ καὶ οἱ Ἕλληνες θὰ ἀνῆκον ὁμοίως εἰς τὴν παπικὴν μάνδραν, αἱ δὲ λατινικαὶ δυνάμεις, αἱ διατεθειμέναι εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, θὰ ἠδύνατο, ἐλευθερούμεναι, νὰ συνεχίσουν τοὺς ὑπὲρ τῶν Ἁγίων Τόπων ἀγῶνάς τῶν.

Ἐκ τοιούτων καὶ παρομοίων ἀπόψεων ἀφορμώμενοι, ὁ πάπας καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας, ἦτο φυσικὸν νὰ ἐπωφεληθοῦν τῆς πρώτης εὐκαιρίας, ἡ ὁποία ἐνεφανίζετο εἰς αὐτοὺς πρὸς συνεννόησιν. Ἡ εὐκαιρία αὕτη παρουσιάσθη, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, τὸ πρῶτον κατὰ τὸ 1232. Δύο Φραγκισκανοὶ μοναχοί¹, ἐκ τοῦ νεωστὶ ἀναγνωρισθέντος μοναχικοῦ τάγματος, ἐλευθερωθέντες

¹ Fratres minores ἢ frères mineurs, ἐξ οὗ οἱ Ἕλληνες ἐκάλουν αὐτοὺς *φρεμενουρίους*.

ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον περιέλθει ἐπανερχόμενοι ἐξ Ἱερουσαλήμ, διήλθον, κατὰ τὸ 1232, ἐκ Νικαίας κατευθυνόμενοι εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Κατὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ διαμονὴν των, ὁ πατριάρχης Γερμανὸς ὁ Β΄ ἐδέχθη αὐτοὺς μὲ πολλὴν εὐμένειαν, ὁμοίως δὲ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ. Οἱ Φραγκισκανοὶ μοναχοί, ὡς ἦτο φυσικόν, ἐπωφελήθησαν τῆς εὐκαιρίας διὰ νὰ συζητήσουν ἐπὶ τῶν διαφορῶν, αἱ ὁποῖαι ἐχώριζον τὰς δύο ἐκκλησίας. Κατὰ τὴν ἀναχώρησίν των ἐκ Νικαίας, ὁ πατριάρχης καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ἔδωκαν εἰς αὐτοὺς προφορικὰς ὁδηγίας διὰ νὰ μεταδώσουν εἰς τὸν πάπαν ὠρισμένα πρᾶγματα, ὁ δὲ πατριάρχης, συναινοῦντος καὶ κινουῦντος μᾶλλον τοῦ Βατάτζη, ἐνεχείρισεν εἰς τοὺς εἰς Ῥώμην τελικῶς κατευθυνόμενους καὶ μακρὰν ἐπιστολὴν «πρὸς τὸν ἀγιώτατον πάπαν τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης»¹. Εἶναι πιθανώτατον ὅτι εἰς τὴν ἐγκαινίασιν τῆς πολιτικῆς τῆς πρὸς τὸν πάπαν προσεγγίσεως ἤγαγε τὸν Βατάτζην καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ «δεσπότου καὶ βασιλέως» τοῦ Λυτικῆ βασιλείου Μανουὴλ Ἀγγέλου Δούκα ἐπιχειρηθεῖσα ἀνάλογος προσπάθεια. Εἶναι γνωστὸν ὅτι μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Θεοδώρου (1230), ὁ Μανουὴλ ἐπεχείρησε νὰ στερεώσῃ τὴν κλονιζομένην δύναμιν αὐτοῦ κυρίως ἀπὸ μέρους τῶν Φράγκων, διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς κυριαρχίας τοῦ πάπα ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ κράτους του, καὶ διὰ τῆς συνάψεως συμμαχίας πρὸς τὸν ἰσχυρὸν πρίγκιπα τοῦ Μορέως Γοδεφρείδον τὸν Βιλλαρδουίνον².

Ὅπως δὲ ποτε, οἱ Φραγκισκανοὶ ἐλθόντες εἰς Ῥώμην, ἐπέδωκαν τὴν ἐπιστολὴν³ εἰς τὸν πάπαν, ὅστις ἀπήντησεν εἰς αὐτήν, κατὰ τὴν 26 Ἰουλίου 1232⁴. Τὴν 18 Μαΐου 1233 ὁ πάπας ἀπέστειλε καὶ δευτέραν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν πατριάρχην, ὅπου διεικνύεται ὅτι κατ' αὐτὸν ἡ αἰτία τοῦ σχίσματος ἔπρεπε ν' ἀναζητηθῆ εἰς τὴν ἔλλειψιν κατανοήσεως τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων, ἀνήγγελε δὲ συγχρόνως ὅτι ἀπέστειλεν εἰς Νικαίαν δύο μοναχοὺς ἐκ τοῦ τάγματος τῶν Δομινικανῶν καὶ ἄλλους δύο ἐκ τοῦ τάγματος τῶν Ἐλασσόνων Ἀδελφῶν (Φραγκισκανῶν) διὰ νὰ προέλθουν ἐν συμπνοίᾳ εἰς φιλικὰς συζητήσεις μετὰ τῶν ἐν Νικαίᾳ θεολογούντων.

Ἡ ἐπίσημος αὐτῆ ἐπιστολὴ τοῦ πάπα πρὸς τοὺς ἐν Νικαίᾳ ἀπεδείκνυεν ἀρκούντως τὰς διαθέσεις τῆς Ἁγίας Ἐδρας ὅπως ἐπιτύχῃ συνεννόησιν μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἦτο δὲ φυσικὸν νὰ συγκινήσῃ τὰ πλήθη τόσον εἰς τὴν Ἀνατολήν, ὅπου ἡ ἔνωσις, ὡς ἀντελαμβάνοντο αὐτήν οἱ Ἀνατολικοί, ἦτο πάντοτε ἐπιθυμητή, ὅσον καὶ εἰς τὴν Δύσιν, ὡς ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ

¹ Βλ. τὴν ἐπιστολὴν ταύτην παρὰ Κ. Σάθθ, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τ. II, σ. 39.

² Γ. Ἀκροπολίτης (Bonn), σ. 47. Muralt, Chronologie byzantine, I, 343. Πρβ. Ρωμανόν, Περὶ τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου, σ. 40. Μηλιαράκη, Ἐνθ' ἀν., 302 ἐξ.

³ Λατινικὴ μετάφρασις τῆς ἐπιστολῆς ταύτης παρὰ Matthieu Pâris, La Grande Chronique (μετάφρ. Huillard-Bréholles, τ. IV, σ. 515). Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Matthieu Pâris ἐσφαλμένως τοποθετεῖ τὰ γεγονότα ταῦτα εἰς τὸ 1254.

⁴ Βλ. Mansi, Amplissima concil. Collectio, XXIII, 55. Hefélé, Histoire des Conciles, τ. VIII, σ. 289. Matthieu Pâris, Ἐνθ' ἀν. τ. IV, σ. 341.

ὅτι ὁ χρονογράφος Ματθαῖος Pâris, σύγχρονος τῶν γεγονότων τούτων, παρενφέρει εἰς τὸ Μέγα Χρονικὸν τὰ κείμενα τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Γερμανοῦ πρὸς τὸν πάπαν καὶ τοὺς καρδινάλιους καὶ τὴν ἀπάντησιν τοῦ πάπα.

Οἱ ῥωμαῖοι ἀποκρισιάριοι ἔφθασαν εἰς Νίκαιαν κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1234¹, φέροντες μεθ' ἑαυτῶν τὴν ὁμολογίαν πίστεως κατὰ Λατίνους. Ἐκόμιζον ὁμοίως ἐπιστολὰς τοῦ πάπα πρὸς τὸν πατριάρχη, τὰς ὁποίας καὶ ἐνεχείρισαν, γινόμενοι μετὰ συμπαθείας πολλῆς δεκτοὶ παρά τε τοῦ Γερμανοῦ Β. καὶ τοῦ αὐτοκράτορος. Αἱ περὶ διαλύσεως τῶν διαφορῶν συζητήσεις ἐγένοντο εἰς μικτὰς συνεδρίας παρισταμένων τοῦ αὐτοκράτορος, τοῦ πατριάρχου καὶ μεγάλου ἀριθμοῦ ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν ἀρχόντων, διήρκεσαν δὲ δεκατρεῖς ἡμέρας. Κατὰ τὰς συζητήσεις ταύτας διεκρίθησαν κυριώτατα ἐκ τῶν Ἑλλήνων ὁ «τῶν φιλοσόφων ὑπάτος» Δημήτριος ὁ Καρύκης (Καρύτσης), ἀκόμη δὲ περισσότερον ὁ «σοφώτατος» Νικηφόρος ὁ Βλεμμύδης².

Καὶ αἱ μὲν συνεδρία αὗται, κατὰ τὰς ὁποίας συνεζητήθη ἰδίως περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ περὶ τῆς χρήσεως ἄζυμων κατὰ τὴν ἀναίμακτον θυσίαν (δύο διαφοραί, αἱ ὁποῖαι μετὰ τῶν πρωτείων τοῦ πάπα ἀποτελοῦν τὴν βάσιν τοῦ σχίσματος), εἰς οὐδὲν ὀριστικὸν ἀπέληξαν ἀποτέλεσμα, ἀφοῦ ἐκατέρωθεν ἐνέμειναν πιστῶς εἰς τὴν υπεράσπισιν τῶν παρ' αὐτοῖς. Ὅτι ὅμως ἐνδιαφέρει ἡμᾶς ἐνταῦθα, εἶναι ὁ μέγας ζήλος τὸν ὅποιον ἐπέδειξε πολιτικώτατα ὁ Βατάτζης ὅπως αἱ συζητήσεις αὗται ἀπολήξουν εἰς τέρμα ἐθνοϊκόν. Οὕτως, ἐπέμενεν ἰδιαίτερος καὶ προσωπικῶς, ἵνα οἱ ἀποκρισιάριοι οἱ ὅποιοι ἐκ Νικαίας εἶχον μεταβῆ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐπιστρέψουν ἐκεῖθεν καὶ παρασῶσιν εἰς τὴν ἐν Νυμφαίῳ σύνοδον, ἡ ὁποία θὰ συνήρχετο κατὰ Μάρτιον τοῦ 1234. Πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ ταξιδίου τῶν ἀποκρισιάρων, ὁ Βατάτζης ἀπέστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ βασιλικὸν πλοῖον πρὸς παραλαβὴν αὐτῶν. Ἐὰν αἱ συζητήσεις τοῦ Νυμφαίου, παρὰ τὰς γενομένας προσπαθείας, δὲν ἐπέτυχον κανὲν θετικὸν ἀποτέλεσμα, ἐπεδείχθησαν ὅμως κατ' αὐτὰς καὶ ὡς ἕξ αὐτῶν αἱ διαλλακτικαὶ καὶ συμβιβαστικαὶ πρὸς τὴν Ἁγίαν Ἐδραν διαθέσεις τοῦ Ἑλληνος αὐτοκράτορος.

Νομίζω ὅτι ὁ χρόνος τῆς ἀποστολῆς τοῦ ἐπιτιμητικοῦ γράμματος τοῦ Φρειδερίκου Β. πρέπει νὰ ταχθῆ εἰς τὴν χρονικὴν περίοδον ταύτην καὶ ἰδιαίτερος εἰς τὴν περίοδον τῆς ἀποστολῆς τῶν τεσσάρων παπικῶν ἀποκρισιάρων. Τότε εἶχομεν διὰ πρώτην φοράν ἐπίσημον, οὕτως εἰπεῖν, ἐπαφὴν μεταξὺ πάπα καὶ αὐτοκράτορος, περὶ ἧς γίνεται ἐν τῇ ἐπιστολῇ λόγος ἐν τῇ φράσει: *si amicus inimico loquitur*³. Ὁ Φρειδερίκος εὗρίσκετο εἰς ἀπλῶς φιλικὰς

¹ Mansi, ἐνθ' ἄν. XXIII, 270. Hefélé, ἐνθ' ἄν. τ. VIII, 290.

² Τὰ τῶν διαπραγματεύσεων διηγείται ὁ Βλεμμύδης· βλ. Δημητράκοπούλου, Ἐκκλησιαστικὴ Βιβλιοθήκη, σ. 380-386: τοῦ σοφωτάτου Νικηφόρου τοῦ Βλεμμύδου ἐκ τῆς τῶν κατ' αὐτὸν διηγήσεως.

³ Ὁ Huillard-Bréholles ὀρθῶς διορθοῖ τὸ *si amicus amico loquitur*, τὸ ὅποιον οὐδεμίαν ἔνοιαν ἔχει.

σχέσεις πρὸς τὸν Βατάτζην, ὅπως, ὡς φαίνεται, καὶ πρὸς τὸν πενθερόν του Θεόδωρον Α. τὸν Λάσκαριν, προετίμα ὅμως ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων, ἴσως καὶ διὰ τὴν ὁμοιότητα τοῦ χαρακτήρος, τὸν Θεόδωρον Κομνηνόν, πρὸς τὸν ὁποῖον καὶ συνθήκην συμμαχίας, ὡς εἶδομεν, εἶχε συνάψει. Μετὰ τὴν ἔλαεινὴν ὅμως πτώσιν ἐκείνου, ἰσχυρότερος ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων ἦτο προφανῶς ὁ Βατάτζης καὶ τούτου τὴν φιλίαν ἦτο φυσικὸν σπουδαίως νὰ ἐκτιμᾷ. Ὅτε, λοιπόν, ἐπίσημοι διαπραγματεύσεις μεταξὺ Ῥώμης καὶ Νικαίας ἀνηγγέλθησαν, ὁ Φρειδερίκος ἀνησύχησε, διότι οἱ ἐχθροὶ τοῦ πάπα θὰ ἤλαττοῦντο κατὰ ἓνα καὶ δὴ ἐκ τῶν ἀσπονδοτέρων, συγχρόνως δ' ἐθεώρησε τὴν στάσιν τοῦ Βατάτζη, ὅστις κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην οὐδαμῶς ἐζήτησε τὴν γνώμην τοῦ Φρειδερίκου, ὡς οὐχὶ τὴν ἐμπρέπουσαν καὶ ὡς ἀποτελοῦσαν οἰονεὶ παράβασιν τῆς περὶ τὰς φιλικὰς σχέσεις ἀπαιτουμένης εὐλικρινείας καὶ εὐθύτητος.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι καὶ βραδύτερον μετὰ τὴν σύναψιν τῶν συγγενικῶν σχέσεων, ὁ Βατάτζης πολὺ ὀλίγον προσεῖχεν εἰς τὸ νὰ μὴ θίξῃ τὴν φιλοτιμίαν καὶ τὰ αἰσθήματα τοῦ πενθεροῦ του προκειμένης τῆς ἐξυπηρητήσεως τῶν ἔθνικῶν συμφερόντων. Οὕτω, κατὰ τὸ 1250, ὅτε ὁ πάπας Ἰννοκέντιος Δ. ἀπέστειλε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Νίκαιαν μερικοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ἄνδρας διὰ νὰ συζητήσουν μετὰ τῶν Ἑλλήνων θεολόγων ἐπὶ τῆς πραγματοποιήσεως τῆς ἀειποθήτου ἐνώσεως, ὁ Φρειδερίκος ἔσπευσε νὰ γράψῃ πρὸς τὸν γαμβρόν του σφωζομένην ἐλληνικὴν ἐπιστολήν¹, εἰς τὴν ὁποίαν, δίδων ἐλευθέραν ὁδὸν εἰς τὸ κατὰ τοῦ πάπα μῖσος καὶ τὰ αἰσθήματα ἀγανακτήσεως αὐτοῦ, παραπονεῖται συγχρόνως ὅτι ὁ Βατάτζης ἐδέχθη νὰ ἀρχίσῃ διαπραγματεύσεις, χωρὶς νὰ συμβουλευθῇ ἐν προκειμένῳ τὸν πλείονα περὶ τῶν παπικῶν διαθέσεων γινώσκοντα Φρειδερίκον.

Ὁ Ἰωάννης Βατάτζης ἦλθε καὶ βραδύτερον, ἦτοι μετὰ τὸ 1234, εἰς ἐπαφὴν ἐπίσημον πρὸς τὴν Ἁγίαν Ἐδραν, ἀλλ' ὑπὸ περιστάσεις αἱ ὁποῖαι κάθε ἄλλο παρὰ ἐπιτιμητικὴν ἐπιστολήν ἐκ μέρους τοῦ Φρειδερίκου Β' ἠδύναντο νὰ προκαλέσουν. Τοῦναντίον εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ Φρειδερίκος, ὁ ὁποῖος ἀληθῶς ἠγάπα τοὺς Ἕλληνας (εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ κύριος σύμβουλος αὐτοῦ καὶ ἀστρολόγος Θεόδωρος ὁ Μάγιστρος ἦτο Ἕλλην) καὶ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ὁμίλει, θὰ ἠγχαριστήθη πολὺ ἐκ τῆς στάσεως τοῦ μετὰ ταῦτα γαμβροῦ του. Πρόκειται περὶ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν, κατὰ τὸ 1236, ὁ Βαλδουῖνος Β. ἦλθεν εἰς Ῥώμην διὰ νὰ παρακαλέσῃ τὸν πάπαν νὰ ἐπέμβῃ πρὸς διενέργειαν νέας σταυροφορίας στρεφομένης αὐτὴν τὴν φορὰν εἰδικῶς κατὰ τοῦ Βατάτζη, ἀπειλοῦντος μετὰ τῶν Βουλγάρων τὴν κατάλυσιν τῆς φασματώδους Λατινικῆς Αὐτοκρατορίας. Παρὰ τὰς προσπάθειάς του, ὁ Γρηγόριος Θ', πάπας Ῥώμης,

¹ Miklosich et Müller, "Evθ' ἄν. III, 72 καὶ Δημητράκοπούλου, Ἱστορία τοῦ σχίσματος τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς ὀρθοδόξου Ἑλληνικῆς, Λειψία 1867, σ. 51-54.

ἐλάχιστα ἠδυνήθη, διότι ὁ Φρειδερίκος Β' ἀντετάχθη ῥητῶς εἰς τὴν δι' Ἰταλίας διάβασιν τῶν σταυροφόρων, προτιμῶν τοῦ πάπα καὶ τῶν Λατίνων τοὺς Ἕλληνας καὶ τὸν Βατάτζην¹. Πρὸ τῶν παρακλήσεων τοῦ Βαλδουίνου ὁ Γρηγόριος Θ' ἀπηύθυνεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ἰωάννην Δούκαν Βατάτζην. Τὸ κείμενον αὐτῆς ἀπαλῆσθη, γινώσκομεν ὅμως τὸ περιεχόμενον αὐτῆς καὶ εἰκάζομεν τὸν τόνον εἰς τὸν ὁποῖον ἐγράφη, ἐκ τῆς δοθείσης εἰς αὐτὴν παρὰ τοῦ Ἑλληνοῦ αὐτοκράτορος ἀπαντήσεως. Παρὰ τοῦ τελευταίου τούτου εἶχεν, ὡς φαίνεται, ζητηθῆ ὅπως παύσῃ ἀπειλῶν τὴν Κωνσταντινούπολιν, διότι δῆθεν οὐδὲν δικαίωμα ἐκέκτητο ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτῆς. Εἰς τοῦτο ἀντέτεινεν ὁ Βατάτζης ἀπαντήσας εἰς ὕψος βαρὺ καὶ ὑπεροπτικόν, μὲ καταλήσσοσαν ἀλαζονεῖαν, ἀλλὰ καὶ μὲ ἐπιχειρήματα πραγματικῶς ἀκαταγώνιστα, καταδεικνύων ὅτι καὶ ὁ ἴδιος ἦτο «βασιλεὺς» καὶ ὁ θρόνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀνῆκε καὶ ὅτι, κατὰ συνέπειαν, ὁ πάπας διέστρεφε τὰ πράγματα καὶ ἀνμειγνύειτο ὅπου οὐδεμίαν ἀρμοδιότητα ἐκέκτητο. Ἡ ἀληθῶς σπουδαιότης αὕτη ἐπιστολὴ² θὰ ἐνθουσίασεν ἀναμφισβητήτως τὸν Φρειδερίκον Β' εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχῃ οὐδ' ἔχνος πιθανότητος ὅτι ἡ ἐπιστολὴ τὴν ὁποίαν ἀνεφέραμεν, ἐγράφη κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν. Συνάγομεν, λοιπόν, ἐντεῦθεν ὡς πιθανώτερον ὅτι ἡ ἀχρονολόγητος ἄλλως καὶ ὡς λατινιστὶ γραφείσα φερομένη ἐπιστολὴ τοῦ Φρειδερίκου Β' πρὸς Ἰωάννην Δούκαν Βατάτζην πρέπει ν' ἀναχθῆ χρονολογικῶς εἰς τὸ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1232 καὶ 1234 διάστημα.

*

Κατωτέρω παραθέτομεν τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς ὡς φέρεται παρὰ Huillard - Bréholles³, πρώτου ἐκδότου ἐκ τοῦ Codex Philologus τῆς τέως Αὐτοκρατορικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βιέννης, ὑπ' ἀριθ. 305, φύλλ. 102^β. Ἀναφέροντες τὰς ὑπὸ τοῦ ἐκδότου ἐπιχειρουμένας διορθώσεις⁴, τὰς ὁποίας σημειοῦμεν μὲ τὰ στοιχεῖα (α), (β), κλπ. ὑποδηλοῦμεν τὰς ἐπὶ τοῦ κειμένου ἡμετέρας ἀπόψεις, ἵνα μὴ εἴπωμεν διορθώσεις, μὲ τὰ στοιχεῖα (α)¹, κλπ.

«Fredericus, etc. Batacio Grecie, etc. — Ex illa fidelitatis regula quae de Grecorum actibus vulgo depromitur, ut tunicam induas veritatis, tuorum munimenta processuum argumentum tam efficax prebuerunt, dum de Grecorum stirpe progenitus ne specialiter pereat quod generaliter predicatur, dilectionis fedus, quod cum in instantia fratris inheret, sine causa rationabili violans, roborate fidei misterium,

¹ Guilelmus de Nangiano, I σ. 187· Hoff, Geschichte Griechenlands, 254. Hertzberg, Geschichte Griechenlands, II σ. 99. Μηλιαράκης, Ἐνθ' ἀν. 274 ἐξ.

² Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Ἰ. Σακελλίωυος εἰς τὸ Ἀθήναιο, I σ. 469 ἐξ.

³ Ἐνθ' ἀν. τόμ. VI, μέρος Β', σ. 921 ἐξ.

⁴ Οὗτος, ὡς λέγει, ἐξέδωκε τὴν ἐν λόγῳ ἐπιστολὴν quibusdam mendarum quibus scatur, ad meliorem sensum redactis.

quod inter utrumque caritas communicata conjunxerat, variasti. Qualia ergo dilectionis indicia de te sumet extraneus, quod^{(a)1} amicorum puritas fiducia sumat exemplum, si dilectio confisa confunditur, si processus contempnitur (*sic*) in amore continuus, si caritas aet solito viridis, si amicus amico^(a) loquitur, si amor fervidus perpenditur viciatus? Sunt ne ista insignia que requiruntur in fratribus? Sunt ne ista misteria que puritas exigit in amicos? Hos forsitan vetusta Grecorum et approbata sinceritas de arbore fidei fructus legavit, ut tu tutam quam^(b) successor ydoneus stipitem dediscere nescimus, ejusdem legis^{(b)1} semitas imiteris. Recogita ergo, frater, et pensa quid feceris; cogita si gerere sic cum amico te decuit, si de fratris amplexu sine justa causa sinum discutere civile vel utile videatur, ubi fratris presertim incorrupta serenitas ex amoris odore, quem caritas in fratrem inseruit, eque dilectionis meritum expectabat. Revertere ergo ad primeve caritatis interulas et cum satis per huius semitas erroris incesseris, amplius ambulare desipias^{(c)1}. Sic hactenus gessisse te pudeat, ac novum induas hominem qui reconciliationis juga^{(c)1(d)1} te corrigat, et cum per magnitudinis^(d) vicium in fratrem peccaveris, eneam^{(e)1} donationis^{(e)1(f)1} baculo te castiget ».

ΜΙΧΑΗΛ Α. ΔΕΝΔΙΑΣ

(a)1 Quid. (a) inimico. (b) quem tanquam. (b)1 [legis]. (c)1 οὐχι ἀναγκαία ἡ διόρθωσις εἰς deripias. (c) virga. (d)1 jugo. (d) ingratitude. (e)1 ἀνάγν. in fratrem peccaveris eneam (ἤτοι πρὸς βύτερον) ἀντι in fratrem peccaveris, eneam. (e) eneo dominationis. (f)1 damnationis.